

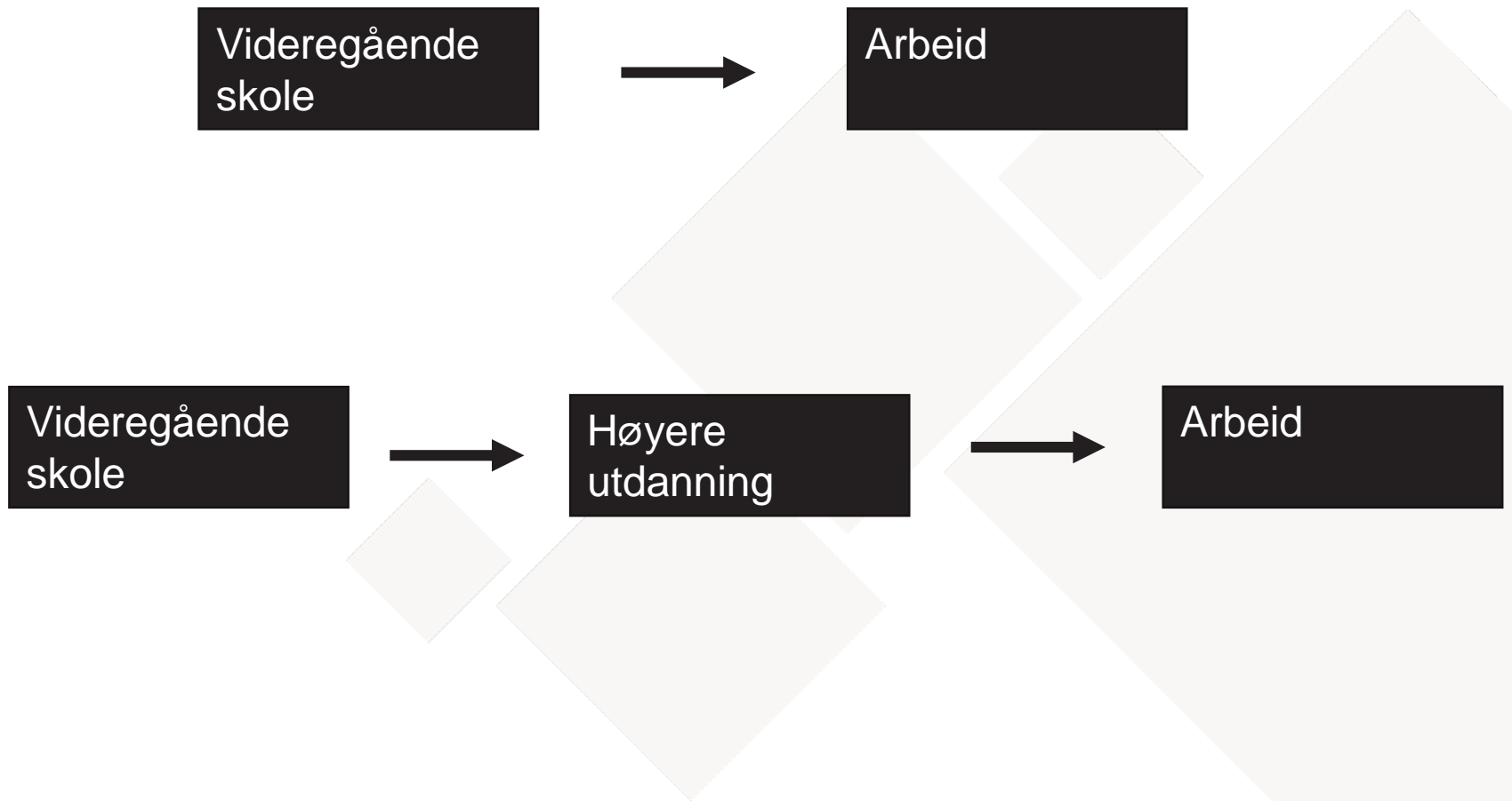
De vanskelige overgangene

Foredrag *Markering av FNs internasjonale dag for mennesker med
nedsatt funksjonsevne* ♦ Bufdir ♦ Sveinung Legard ♦ Oslo 04.12.2017

Forskningsstatus

- ◆ Sammenfatning av forskning fra Norge om manglende overganger fra utdanning til arbeid, og virkninger av tiltak.
- ◆ Kunnskapsoversikten «De vanskelige overgangene», AFI 2013 + oppdatering på nye studier publisert etter 2013.

To «ønskelige» overganger

Generelt om forskningen

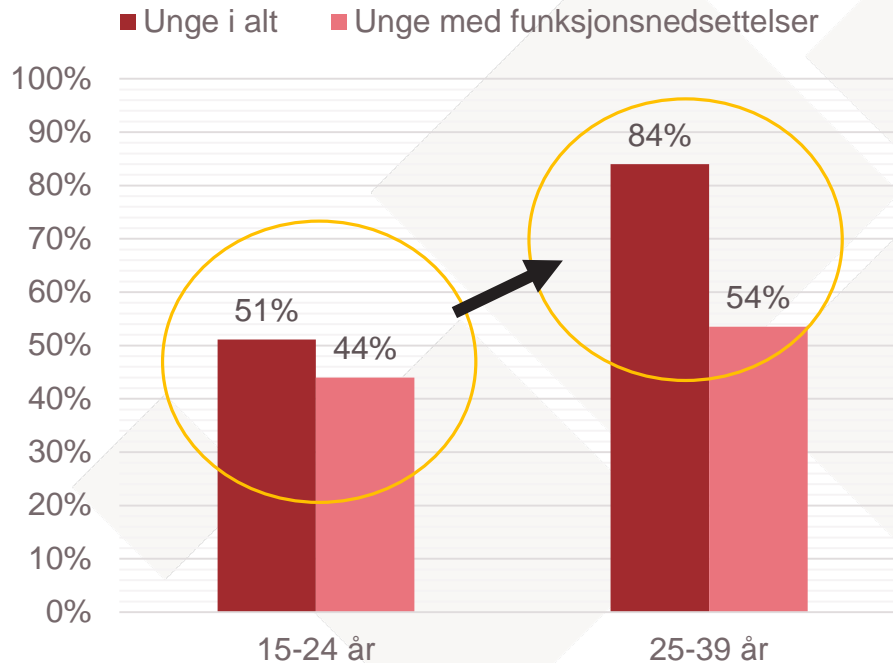
- ◆ Mange beskrivelser av problemet, og kvalitative studier.
- ◆ Mye forskning på tiltak, men da på implementeringen av disse og lite på effekten av dem.
- ◆ Effektevalueringer av tiltak for å redusere for å redusere frafall eller øke sysselsetting av unge generelt, men lite for unge med nedsatt funksjonsevne.

Er overgangene et spesielt problem?

Ja, mange faller fra i overgangsfasen

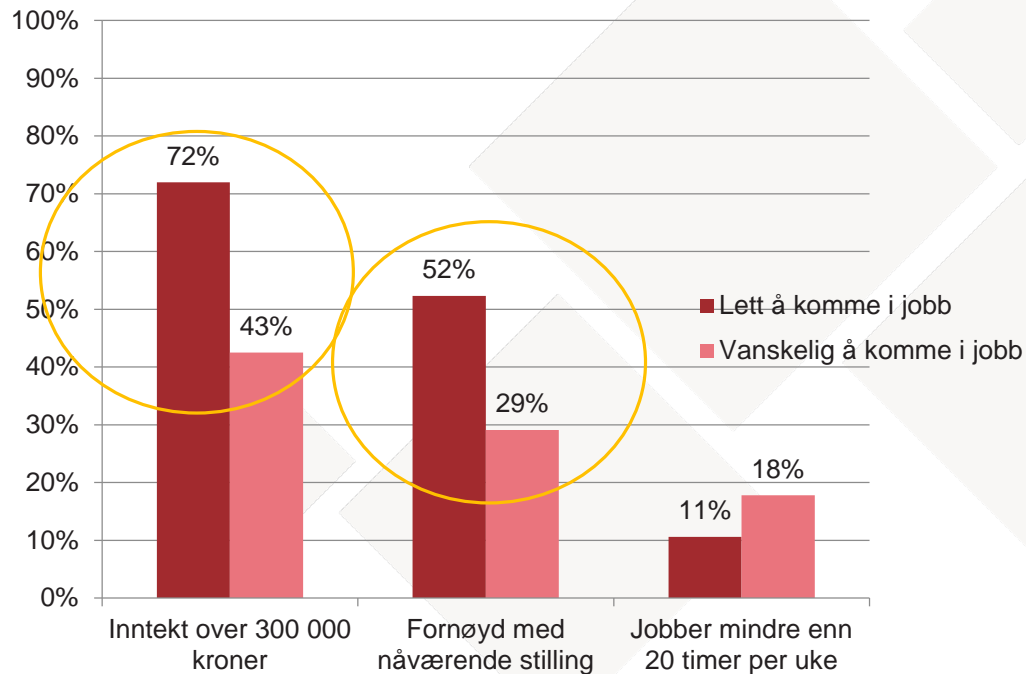
Sysselsettingsnivå i befolkningen generelt og i befolkningen med funksjonsnedsettelse 15-39 år. 2011. Prosent.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen

Ja, vanskelige overganger fører til dårligere arbeidslivstilknytning

Sammenlikning av unge med nedsatt funksjonsevne som synes det var lett og vanskelig å komme i jobb når det gjelder lønn, jobbtilfredshet og arbeidstid. Prosent.

Kilde: Legard 2012

Hvor stort problem, og for hvem?

Sannsynlighet for å være i jobb etter endt utdanning. Unge med nedsatt funksjonsevne.

- ◆ Person med videregående utdanning, psykisk lidelse og opplevelse av store begrensninger i hverdagen:

87 %

- ◆ Person med videregående utdanning, multiple funksjonsnedsettelse, opplevelse av store begrensninger i hverdagen og sykdomsperioder i overgangsfasen:

12 %

Kilde: Legard 2012

Variasjoner i sysselsetting (svensk SSB)

- ◆ Omtrent som personer uten funksjonsnedsettelse (70-82 prosent sysselsatt): Astma, allergi, psoriasis, diabetes, hørselstap, døvhet
- ◆ Noe lavere sysselsettingsrate (60-69 prosent): nedsatt syn, dysleksi, mage/tarmsykdom
- ◆ Klart lavere sysselsettingsrate (45-59 prosent): bevegelsehemming, epilepsi, hjerte/karsykdom, talevansker
- ◆ Svært lav sysselsettingsrate (< 45 prosent): utviklingshemming, psykiske vansker, lungesykdom

Kilde: Tøssebro 2012

Fysisk funksjonsnedsettelse

Forskjeller i utdanningsnivå

Barn født 1965-1985. Høyeste fullførte utdanning i 2010. Andel for utvalg med og uten fysiske funksjonsnedsettelse.

	Unge med fysiske funksjonsnedsettelse	Tilfeldig utvalg av aldersgruppen ellers
Grunnskole	64 %	17 %
Videregående	22 %	44 %
Universitet/høgskole 1-4 år	11 %	31 %
Universitet/høgskole 4- år	3 %	10 %

Kilde: Finnvold 2013

Variasjoner i sysselsettingsgrad

- ◆ Sysselsettingsraten blant rullestolbrukere er på 23 prosent.
- ◆ Personer som har vansker med å gå i trapp, gå en tur på 5 minutt i raskt tempo og/eller bruker forflytningshjelpemiddel, har en sysselsettingsrate på under 30 prosent.
- ◆ Personer med sansevansker har en sysselsetting nært gjennomsnittet av alle med funksjonsnedsettelse. Hørselshemmede har noe høyere sysselsettingsrate.
- ◆ Synshemmede har trolig sysselsettingsrate under gjennomsnittet av alle med funksjonsnedsettelse.

Kilde: Econ 2003, Molden m.fl. 2009

Kognitiv funksjonsnedsettelse

Forskjeller i utdanningsnivå

Tabell 4 Utdanningsnivå. Prosjenter

Utdanning ¹	Personer uten nedsatt funksjonsevne	LKF07 andre	LKF07 kognitive vansker
Grunnskole	17	27	42
Videregående skole	46	48	46
Høyere utdanning	37	25	12
Total	100	100	100
(N)	(5508)	(1493)	(121)

Kilde: Tøssebro og Wendelborg 2009

Forskjeller i sysselsettingsgrad

Tabell 5 Yrkesaktivitet etter AKUs definisjon. Prosent

Yrkesaktivitet	LKF07 andre	LKF07 kognitive vansker	LKF07 Kognitive vansker <18
Yrkesaktiv	56	36	26
Ikke yrkesaktiv	44	64	74
Total	100	100	100
(N)	(1523)	(129)	(43)

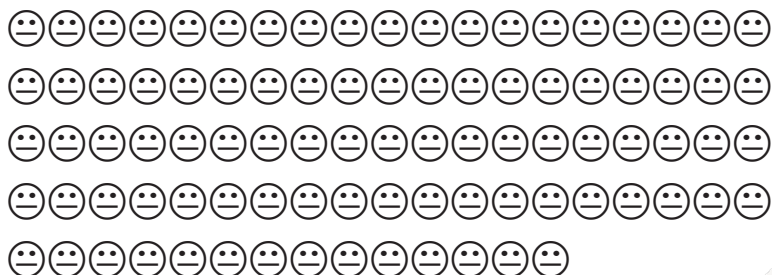
Kilde: Tøssebro og Wendelborg 2009

Hovedaktivitet blant «utviklingshemmede»

Aktivitet	Andel
Varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet	34,6%
Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet	3,2%
Arbeid med bistand	2,9%
Uten tiltak	11,7%
Bruker av kommunalt dagtilbud	47,6%

Kilde: Reinertsen 2012

Ulike typer overgangsproblemer og behov

Generelle problemer og hindringer som møter personer med nedsatt funksjonsevne - også i overgangsfasen.

Generelle problemer + spesifikk overgangsproblematikk knyttet til tjenester og tiltak.

Problembeskrivelsen i forskningen

Generelle problemer

- ◆ Manglende tilrettelegging i ordinær undervisning, leder til bruk av spesialundervisning som gir lite faglig og sosialt utbytte.
- ◆ Mangel på tilrettelegging i høyere utdanning og vanskeligheter med å organisere egne studier.
- ◆ Mangel på tilpasninger i arbeidslivet og diskriminerende holdninger.

Spesielle overgangsproblemer

- ◆ Knapphet på rådgivning og støtte i overgangsfasen. Negative og stereotypiske holdninger i hjelpeapparatet, standardiserte hjelpetiltak, sen og mangelfull levering av tjenester.
- ◆ Lite eller ingen kontakt mellom videregående skole, NAV og høyere utdanningsinstitusjoner.
- ◆ Koordineringsproblemer mellom kommuner knyttet til nødvendige tjenester og bortfall av visse rettigheter i overgangsfasen.

Hva gjøres og hvor godt fungerer det?

Tre hovedtyper av tiltak

- ◆ **Generelle tiltak:** For inkludering og nedbygging av funksjonshemmende barrierer.
- ◆ **Brobyggingstiltak:** Tiltak rettet inn mot spesielle grupper eller enkeltpersoner for å skape gode overganger.
- ◆ **Redningstiltak:** Tiltak rettet inn mot de som ikke har klart overgangen.

Generelle tiltak

- ◆ Lovgivning for å sikre lik rett til utdanning og arbeid (opplæringslov, lov om universiteter og høyskoler, arbeidsmiljølov, diskriminerings- og tilgjengelighetslov, plan- og bygningslov).
- ◆ Økte ressurser for å inkludere unge med nedsatt funksjonsevne i ordinær undervisning.
- ◆ Studiefinansieringsordning for studenter med nedsatt funksjonsevne.
- ◆ Avtale om inkluderende arbeidsliv som forplikter partene i arbeidslivet til å forhindre sykefravær og rekruttere flere med nedsatt funksjonsevne.

Virker de generelle tiltakene?

- ◆ Utdanningsnivået blant personer med nedsatt funksjonsevne øker (i likhet med befolkningen ellers).
- ◆ Ingen økning i sysselsettingsnivået blant (hverken unge eller gamle) med nedsatt funksjonsevne, på tross av en historisk høykonjunktur.

Brobyggingstiltak

- ◆ Videregående skoler jobber (men i varierende grad) med å hjelpe elever med funksjonsnedsettelse i overgangen til jobb, videre utdanning eller annen aktivitet.
- ◆ Egen opptaksordning «på særskilte vilkår» til universitetet og høyskoler.
- ◆ Informasjon om tilrettelegging fra rådgivningsenheter på universitet og høyskoler.
- ◆ Koordinerende enheter (habiliteringstjeneste) i kommunene som kan hjelpe til med å sikre kontinuitet i tjenestetilbud ved flytting eller ny livssituasjon.
- ◆ Rekrutteringsordning, som traineeordning i staten for unge med nedsatt funksjonsevne.
- ◆ En del forsøksvirksomhet når det gjelder samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og arbeids- og velferdsetaten (NAV).

Virker brobyggingstiltakene?

- ◆ Vanskelig å vurdere effekt av disse tiltakene.
- ◆ Forsøkene er begrenset i omfang, og tiltakene varierer fra sted til sted, og er til en viss del personavhengige.
- ◆ Samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og NAV er fremdeles ikke på plass.
- ◆ Manglende informasjon om tilrettelegging og brudd i tjenestetilbud er problembeskrivelser som stadig går igjen i spørre- og intervjuundersøkelser.
- ◆ Traineeordningene har vært vellykkede, men gjøres i liten skala.

Redningstiltak

- ◆ Arbeidspraksis og opplæring/utdanning er de vanligste tiltakene fra arbeids- og velferdsetatens (NAV) til unge med «nedsatt arbeidsevne».
- ◆ Jobbstrategi for unge med nedsatt funksjonsevne med fokus på mentorer på arbeidsplassen, økt bruk av tilretteleggingstilskudd, personlig assistanse på arbeidsplassen og tilretteleggingsgarantier.

Virker redningstiltakene?

- ◆ Arbeidspraksis og utdanning har tidligere vist seg å være de mest effektive tiltakene for personer med «nedsatt arbeidsevne» generelt.
- ◆ 37 til 47 prosent av unge med «nedsatt arbeidsevne» får jobb etter tiltakene. 36 prosent går over på uføretrygd. Vanskelig å avgjøre hvor mange her som har «nedsatt funksjonsevne».
- ◆ Effekten av *Jobbstrategien* er ennå ikke evaluert, men foreløpige resultater viser at mentorer er populært og antall tilretteleggingsgarantier har økt. Samtidig har ikke tilskudd til tilrettelegging eller personlige assistenter økt.
- ◆ Redningstiltak *kan* gjøre det vanskeligere å komme i jobb, som for eksempel innelåsning i tiltak, demotivasjon, og negative signaleffekter overfor arbeidsgivere.

Likevel...

«Tiltak» kan lette overgangen fra VGS til arbeid

- ◆ VGS opplæring og trening i arbeidspraksis
- ◆ Tidlig planlegging av overgangsprosessen
- ◆ Sterk involvering av foreldre og sosialt nettverk
- ◆ Egne tilpassede arbeidsplasser, spesielt sammensatte oppgaver

Kilde: NAKU, Olsen 2006

«Tiltak» for å lette overgang til høyere utdanning

- ◆ Tidlig planlegging av overgangen, spesielt med hensyn til eventuelle tjenester som må på plass i en ny kommune
- ◆ Overføring av informasjon om tilretteleggingsbehov og kontakt med tilretteleggingsenhet ved studiested
- ◆ Økonomisk støtte til utdanning som reduserer risiko
- ◆ Informasjon om eventuelt opptak på særskilt grunnlag

«Tiltak» for å lette overgang fra høyere utdanning til arbeid

- ◆ «Åpninger» på arbeidsmarkedet, som for eksempel traineeprogrammene
- ◆ Mulighet til å få arbeidserfaring under studieløpet
- ◆ Tilpasset arbeidspraksis i studier hvor det er relevant
- ◆ God informasjon om tilretteleggingsmuligheter og kunnskap om ressurser som kan utløses i forbindelse med en eventuell ansettelse

Sveinung Legard

De vanskelige overgangene

En kunnskapsoversikt over forskning, politikk og tiltak for å bedre unge funksjonshemmedes overgang til høyere utdanning og arbeid.

